

שומר ישראל

ends with the פיוט that begins with the words: שומר ישראל. A historical survey of תחנון finds that the פיוט is not included as part of the daily תחנון until the 1700's. It does appear within תחנון in earlier סידורים but with the notation: לתענית ציבור, to be recited on a public fast day. As late as 1863, one finds the following notation in the סדר -דובר שלום כמנהג אשכנז

באשכנז אומרים זה בתענית ציבור ובהרבה קהילות אומרים אותו בכל יום.

This explains the position of the Vilna Gaon:

מעשה הרב-סימן נ'—ואין אומרים שומר ישראל כי אם בתענית ציבור.

It appears that both this פיוט and the פיוט of ה' אלוקי ישראל were composed at approximately the same time and may have been inspired by the following:

סדר רב עמרם גאון סדר שני וחמישי – אין כמוך חנון ורחום ה' א–להינו, אין כמוך ארך אפים ורב חסד ואמת. הושיענו ורחמנו, מרעש ומרגז הצילנו, זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב, אל תפן אל קשי העם הזה אל רשעו ואל חטאתו. שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך, והסר ממנו מכת המות כי רחום אתה כי בן דרכך לעשות חסד חנם בכל דור ודור. חוסה ה' על עמך והצילנו מזעמך והסר ממנו מכת המגפה, כי אתה הוא שומר ישראל.

We can date the authorship of the פיוט by tracing references to it:

סדר טרוייש' סימן ט' ד"ה עקידות: אמונים–לעולם ערב י"ה מנהג לקצר בסליחות ופזמונים ואין אומ' רק הי"ג מדות עם תוכחה ועקידה זכרונות וחטאנו, ורגילות הוא לומ' אלה אזכרה, וידוי פעם אחת, ולאחריו מיד משיח צדקך וידלגו אשמנו, תנוח צרות עד סוף העניות, וטרם יאמר קדיש ישבו החזון והקהל ואומ' החזון מחי ומסי עד גמירה בשביה וחזון החזון ואמ' מרן דבשמיא עד דלא נהדר ריקם מקדמך ואומ' יחד תפלה תקח עד לפני תיכנס מדת הרחמים, מכניסי רחמים, משמיעי תפלה, מכניסי דמעה, הזכירו עד למשל ולשנינה, מהר ענינו עד משיח צדקך ועמך, מתרצה ברחמים מתרצה בתפלה, שומר ישראל, שומר גוי קדוש, שומר גוי אחד, אבינו מלכנו חננו וכו' עד והושיענו קדיש שלם.

מנורת המאור² פרק ב – תפילה תקון האשמורות עמוד 358–סדר האשמורות. יאמר שליה

1. R. Menachem ben R. Yosef ben R. Yehuda Chazan (Chazon) was a rabbi in the city of Troyes, in northern France; he lived about a century after Rashi. His father, R. Yosef ben R. Yehudah (the grandson of R. Baruch ben R. Yitzchak, the author of Sefer Ha-Terumah) was a rabbi and cantor in Troyes. R. Yosef compiled liturgical customs of Troyes, which were based on the halachic decisions of Rashi and his students, and called the work Seder Troyes. (Bar Ilan Digital Judaic Library)
2. Rabbi Israel ben Rabbi Joseph Al-Nakawa was born in Toledo, Spain, in the 14th century. Menorat HaMaor is an ethical

ציבור אשרי וקדיש עד למעלה. ואומר לך ה' הצדקה, עד כי על רחמיך הרבים. ואומר א-ל מלך יושב, ויעבר רחמנא ויעבר, ואומר אנשי אמונה, א-ל מלך יושב ויעבר, תמהנו מרעות א-ל מלך יושב ויעבר, אל תעש עמנו כלה וכו', וידוי אשמנו מכל עם, וידוי לעינינו עשקו עמלינו, וידוי חטאנו, שמע, ברוך, ה' הוא הא-להים, ה' מלך, אחד א-להים א-להינו שבשמים, ברוגז רחם תזכור, עננו אבינו עננו, רחום וחנון א-ל רחום שלך, ה' עשה למען שמך, עשה למען שמך דעני לעני ענינו. ונהגו לומר באמצע הסליחות פזמונים ופיוטים של תחנונים. ונפלין על פניהם, ואומר ש"צ תחנה מיושב, ויאמר אם עונינו אל תקצוף. אתאנו מרנא דבשמיא. מתרצה ברחמים. שומר ישראל מחי ומסי. חיים שאלנו ממך, רחמים בקשנו ממך. אליך ה' נשאתי עיני.

The lines beginning with the words: **מתרצה ברחמים** and **אבינו מלכנו** are part of the **פיוט** that was to be recited only on a **תענית**. That they are to be recited only on a **תענית** is shown in that the lines are included in the **סליחות** that were recited during **עשרת ימי תשובה** during the time of **רב עמרם גאון**:

סדר רב עמרם גאון סדר אשמורות-מתרצה ברחמים ומתפיים בתחנונים, התרצה והתפיים לדור עני ומדולדל. אבינו מלכנו חננו ועננו כי אין בנו מעשים, עשה עמנו צדקה למען שמך והושיענו.

In the current version of the **פיוט**, the lines of **מתרצה ברחמים** and **אבינו מלכנו** follow the paragraphs that begin with the words: **שומר ישראל**. In the two examples of **סליחות** presented above, the lines of **מתרצה ברחמים** and **אבינו מלכנו** precede the paragraphs that begin with the words: **שומר ישראל**.

Rabbi Zeligman Baer in his **סדר עבודת ישראל** notes that the three paragraphs that begin with the word: **שומר** may be the remnants of a **פיוט** that originally contained six paragraphs. He locates the additional paragraphs as follows:

נוסח ספרד לעשרת ימי תשובה- שומר גוי רבא, שמור שארית גוי רבא, ואל יאבד גוי רבא, האומרים בכל יום אמץ יהא שמיה רבה. מנהג טריפולי- שומר גוי ברוך, שמור שארית גוי ברוך, ואל יאבד גוי ברוך, שיאמר קדוש וברוך. מחזור רומא-שומר ברית אבותינו, שמור שאריתנו, ואל תאבד פלשתינו, האומרת בכל יום שמע ישראל ה' א-לוהינו.

There are other variations of the **פיוט**. The **סידור שער שמים** published in 1717³ includes the following:

שומר גוי אחד, שמור שארית עם אחד, ואל יאבד גוי אחד, האומרים ה' א-לוהינו ה' אחד. שומר גוי קדוש, שמור שארית עם קדוש, ואל יאבד גוי קדוש, האומרים קדוש, קדוש, קדוש.

work based on the words of the Sages and kabbalists.

3. Available online at the Jewish National and University Library website- www.jnul.huji.ac.il